

P. SZABÓ BÉLA

POZSONYI PROTESTÁNS JOGHALLGATÓBÓL KATOLIKUS JOGÁSZPROFESSZOR LINZBEN (JOHANN FERDINAND BEHAMB)

A 17. század magyarországi származású jogi írói közül mind termékenységével, mind ismertségével kiemelkedik a pozsonyi származású Johann Ferdinand Behamb, aki rekatolizálása után Linzben lett jogtanár a felső-ausztriai rendek szolgálatában. A tanulmány megkísérli rekonstruálni Behamb tanulmányait és tanári tevékenységét, felhívva a figyelmet egy sajátos korabeli felsőfokú iskolatípusra (Landschaftsschule) is.

Kulcsszavak: peregrinatio academica, jogoktatás, jogi doktorátus, rekatolizáció, Landschaftsschule

FROM A PROTESTANT LAW STUDENT A CATHOLIC PROFESSOR OF LAW IN LINZ (JOHANN FERDINAND BEHAMB). From among the law writers of Hungarian origin in the 17th century, Johann Ferdinand Behamb from Bratislava emerges regarding both his efficiency and his awareness. After his recatholisation he became a law educator in Linz serving the Upper Austrian Orders. The paper tries to reconstruct Behamb's education and teaching activity, also paying attention to a special type of school of higher education (Landschaftsschule).

Keywords: peregrinatio academica, legal education, doctor of laws, religious conversion, Landschaftsschule

A kora újkori magyar könyvészet- és művelődéstörténet kutatói előtt évszázadok óta ismert egy Pozsonyból elszármazott linzi jogász, Johann Ferdinand Behamb neve. A nevén, pozsonyi származásának tényén és nyomtatásban megjelent munkáin kívül azonban csak nagyon kevés adat maradt fenn életéről és tanulmányairól, munkásságát pedig csak egyetlen művét előtérbe állítva értékelte – Habsburg-párti beállítottsága miatt negatívan¹ – a tudós közösség.

Születésének és halálának időpontjában sem lehetünk bizonyosak. Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusa szerint Behamb 1620 körül születhetett, és 1692 körül halhatott meg. Valószínű azonban, hogy mindkét adat módosítást igényel. Ugyanis ha első ismert egyetemi beiratkozásának dátumát és a korabeli immatrikulációs életkorokat figyelembe vesszük, valószínűbb, hogy születési idejét az 1640-es évek elejére kell tennünk. Halálát pedig inkább datálhatjuk 1696 utánra, mivel ezen évből egy tőle származó végrendeletet őriznek Linzben.

¹ TARNAI Andor, *Extra Hungariam non est vita... (Egy szállóige történetéhez)*, Modern filológiai füzetek 6 (Budapest, 1969), 37, hozzáférés: 2019.06.16., <http://mek.oszk.hu/05400/05453/>; TARNAI Andor, „A magyarországi irodalomtörténetírás megindulása”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 1–2. sz. (1971): 47–48, 52.

Életéről és szakmai pályafutásáról – nyomtatásban megjelent munkái tanúságán kívül – csak nagyon kevés adat maradt az utókorra. Nem tudjuk például azt sem, hogy az önmagát életpályája kezdetén tudatosan pozsonyi származásúnak jelölő Behamb mikor hagyta el szülővárosát: már gyermekkorában, vagy csak felnőtt fejjel, peregrinációra indulva.

Egy jogtanári pálya megalapozása – jénai tanulmányok

Az első biztos életrajzi adat Behamb egyetemi tanulmányaihoz köthető. Egyetlen matricula emlékezik meg beiratkozásáról: 1663. május 5-én immatrikulált a jénai egyetem anyakönyvébe.² Ugyanakkor a későbbi irodalmi tevékenységéről megemlékező munkák említenek még vele kapcsolatban bécsi³ és strasbourgi jogi⁴ tanulmányokat is. Bécsben valóban megjelent egy munkája 1668-ban,⁵ de ez nem feltétlenül bizonyít tanulmányokat. Egy másik könyvének⁶ strasbourgi kiadása (1676) sem igen hozható összefüggésbe ottani egyetemlátogatással.

² MOKOS Gyula, *Magyarországi tanulók a jénai egyetemen*, Magyarországi tanulók külföldön 1 (Budapest, 1890), 21; Szögi László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700*, Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 5 (Budapest, 2011), nr. 1076; Ludovicus HAAN, *Jena Hungarica sive memoria Hungarorum a tribus proximis saeculis academiae Jenaensi adscriptorum* (Gyulae, 1858), 18.

³ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái 1.* (Budapest, 1891), 754; Rainer RUDOLF und Eduard ULREICH, *Karpatendeutsches biographisches Lexikon* (Stuttgart, 1988), 33. A bécsi matriculakiadásokban nincs nyoma.

⁴ David CVITTINGER, *Specimen Hungariae literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum Dalmatarum, Croatarum, Slavorum, atque Transylvanorum [...] accedit Bibliotheca scriptorum qui extant de rebus Hungaricis* (Francofurti–Lipsiae, 1711), 51; Stephanus KATONA, *Historia critica regum Hungariae stirpis Austriacae. Tom. XVII. Ord. XXXVI. 1697–1705* (Buda, 1805), 719; *Neuestes Conversations-Lexicon; oder, Allgemeine deutsche Realencyclopädie für gebildete Stände 2* (Wien, 1826), 360; Haan is említi a strasbourgi tanulmányokat, ő – igaz tévesen – Behamb doktori címét is az elzászi város egyeteméhez köti. Vö. HAAN, *Jena Hungarica...*, 18. Továbbá SZINNYEI, *Magyar írók...*, 1., 754; a Karpatendeutsches Biographisches Lexikon egyszerűen csak tanulmányokat említ. Vö. RUDOLF und ULREICH, *Karpatendeutsches...*, 33. A strasbourgi anyakönyvek modern kiadásában nincs nyoma Behamb beiratkozásának. A modern szerzők közül Tarnai is strasbourgi tanulmányokról ír. Vö. TARNAI, *Extra Hungariam...*, 37.

⁵ *Orbis Catena: Ex Quatuor Civilium Causarum Annulis Connexa; Qua Invitantis Sapientiae Nutu, & Ductu Soluti Rerum Civilium Sectors in deliciosum Rerumpublicarum Paradysum quasi ligati attrahuntur, diriguntur, deducuntur; Ex Fabricatu Partim Excellenter Admodum Docti Domini Hermani CONRINGII: (Salve reliquo titulo) Partim Aliorum Connexionis a. Opera. Johannis Ferdinandi BEHAMB* (Viennae Austriae, 1668). – RMK III., 2425. – VD17 547:716835C.

⁶ Jo. Ferdinandi BEHAMB ICti, & Professoris Inclytorum Statuum in Superiori Austria *Notitia Hungariae Antiquo-Modernae Berneggeriana: Perpetuis Observationibus Condecorata Nec non Indice Tum Marginali, Tum Reali illustrata, emendata*, Argentorati, 1676. – RMK III., nr. 2773. – VD17 39:131168D.

Az bizonyosnak látszik, hogy 1663-as tavaszi beiratkozása után Behamb legalább egy évig (de valószínűleg inkább két-három évig) látogatta a jénai professzorok előadásait. Adataink szerint 1664 tavaszán még Jénában tartózkodott, mert ekkor ottani *disputatiók*hoz írt üdvözlőverseket.⁷

Mivel bizonyosak csak jénai tanulmányaiban lehetünk, ezért a következőkben röviden bemutatjuk azokat a tanárokat, akik Behamb jénai tartózkodása alatt a jogi kar meghatározó professzorai voltak.

A jénai jogi kar az 1660-as években több fénykora közül éppen az egyiket élte. Behamb idején három tapasztalt és két fiatalabb tanár ült a kor szokásainak megfelelően szervezett jogi katedrákon. Egy-egy tanszéke volt a kánonjognak, az *Institutió*knak, a hűbérjognak, a *Codex*nek és a *Pandectae*-nak.⁸ Az oktatás nyilvános és magánelőadások, valamint csoportos magánfoglalkozások keretében zajlott, mely utóbbiak között – akár csak valamennyi korabeli egyetemi karon – nagy szerepet kaptak a nyilvános és gyakorló vitatkozások, amelyek az előadásokon elhangzott tananyag elmélyítését célozták.

Behamb ottléte idején ugyan a kar hivatalosan vezető professzora a kánonjogot oktató Christoph Philipp Richter⁹ volt, de a legtekintélyesebb, a hallgatóságra legnagyobb vonzerőt gyakorló jogtanárnak egyértelműen Georg Adam Struve-t tekinthetjük, aki Behamb idejében már a jogi kar *seniora* és a *Pandectae* tanára volt.¹⁰

⁷ VD17 1:665503M; VD17 39:154729N.

⁸ A *Pandectae* és *Codex* I. Justinianus keletrómai császár (527–565) és munkatársai jogösszeíró tevékenységének eredményeit megjelenítő, különböző jogforrástípusokból származó gyűjtemények voltak, mely kompilációk a rómaiak által felhalmozott jogi tudást közvetítették a középkori és kora újkori egyetemek katedrái felé. Az *Institutiones* – mint elemi jogi tankönyv – szintén ezen uralkodó jogi reformprogramjából született a 6. század első felében. E forrásokra vö. többek között FÖLDI András és HAMZA Gábor, *A római jog története és intézményei* (Budapest, 2018), 94–99. A 16–17. századi európai jogi karok tanszékrendszerére vö. Helmut COING, „Die juristische Fakultät und ihr Lehrprogramm”, in Helmut COING, Hg., *Handbuch der Quellen und Literatur neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. Neuere Zeit (1500–1800): Das Zeitalter des gemeinen Rechts II/1, Wissenschaft* (München, 1977), 37–39; Karl Heinz BURMEISTER, *Das Studium der Rechte im Zeitalter des Humanismus im deutschen Rechtsbereich* (Stuttgart, 1974), 101–128.

⁹ Christoph Philipp Richter (1602–1673) 1630-ban doktorált, 1632-től ügyvéd, majd 1637-től haláláig a jénai jogi kar professzora volt. 1659-től *ordinarius* lett. Elsősorban gyakorlati irányultságú jogtudós volt, akinek éppen a '60-as években keletkezett munkái (*Decisiones* – 1663, *Consilia* – 1665) a százközös jogi joggyakorlat nagy tekintéllyel és gyakorlati jelentőséggel bíró segédeszközeivé váltak. Több magán- és büntetőjogi munkája is nevéssé tette. 1663–1664-ben *decretalium professor* volt. Struve professzor apósaként is számon tartja az irodalom. Vö. Johannes GÜNTHER, *Lebensskizzen der Professoren der Universität Jena seit 1558 bis 1858* (Jena, 1858), 59; Max STEINMETZ, Hg., *Geschichte der Universität Jena: 1548/58–1958: Festgabe zum vierhundertjährigen Universitätsjubiläum* (Jena, 1958), 146; Roderich STINTZING, *Geschichte der Deutschen Rechtswissenschaft 2.* (München–Leipzig, 1884), 150; Ernst LANDSBERG, „Richter, Christoph Philipp”, in *Allgemeine Deutsche Biographie* 28 (Leipzig, 1889), 455.

¹⁰ Georg Adam Struve (1619–1692) 1646-ban Helmstädtben – ahol Hermann Conring tanítványa volt – szerzett doktori címet, s lett ugyanazon évben rendkívüli professzor Jénában. A korabeli

A kiváló tanári hírnévnek örvendő Struve írta a kor egyik legnépszerűbb tankönyvét, amely a közös római magánjogot tárgyalta. A könyv először 1670-ben jelent meg *Jurisprudentia romano-germanica forensis* (korabeli népszerű megjelölése szerint a „*kleine Struve*”) címmel, s mintegy bevezetőül szolgált a komolyabb magánjogi tanulmányokba.¹¹ Ugyanakkor a magánjog magasabb szintű elsajátítását valamennyi jénai joghallgató számára Struve egy évtizeddel korábban írott monumentális műve szolgált. Ezt az alább röviden ismertetendő munkát a korabeli jogászok csak a „*große Struve*” néven emlegették. A munka két részletben, 1658-ban és 1663-ban jelent meg, tehát Behamb jénai tanulmányai idején már a hallgatók rendelkezésére állt.¹² Struve tehát előbb írta meg igényesebb áttekintését, s utóbb írt ahhoz egy bevezető tankönyvet. Maga Struve egyébként nem volt nagy újító, de őt tekintik azon törekvések megalapozójának, amelyek szemében a jogtudomány már nem a jogszabályok megismerésére (*cognitio*) szolgál, hanem elsődlegesen azt a gyakorlati képességet (*habitus practicus*) jelenti, amely segítségével a jogot az emberi cselekvésekre alkalmazzák.¹³ Struve a kor szokásainak megfelelően az általa elnökölt *disputatiók* és *dissertatiók* felhasználásával más tankönyveket is összeállított (*Syntagma iuris feudali*, 1653; *Syntagma iuris civilis*, 1658).

Mivel a jénai jogi kar kora újkori szervezet- és oktatástörténete meglehetősen feldolgozatlan, nem tudhatjuk biztosan, hogy a másik három katedra hogyan oszlott meg

szokásoknak megfelelően előbb az *Institutiones*, majd a hűbérjog, utóbb a *Codex* és végül a *Pandectae* rendes tanára lett, azonban mindvégig jelentős gyakorlati tevékenységet is kifejtett igazságszolgáltatási feladatai (udvari bírósági és a *Schöffensstuhl* ülnöki tiszte) révén. 1667-ig folyamatosan ellátta tanári feladatait, a későbbiekben azonban két esetben is hosszabb ideig (öt, illetve 12 éven át) magas igazgatási tisztségeket töltött be a weimari udvar megbízásából, de 1673-ban, majd 1691-ben visszatért egyetemi katedrájára. A 17. század második fele egyik legjelentősebb német jogi írójának tekinthető. Vö. GÜNTHER, *Lebensskizzen...*, 60; STEINMETZ, *Geschichte...*, 145–146; STINTZING, *Geschichte...*, 146–164; Gerd KLEINHEYER und Jan SHRÖDER, Hg., *Deutsche und europäische Juristen aus neun Jahrhunderten* (Heidelberg, 1996⁴), 513–514.

¹¹ Georgii Adami STRUVII, uff Uhlstedt & Wenigen Jehna/ Icti, Ducum Saxo-Vinariensium Cameræ Directoris & Consiliarii Aulici, *Jurisprudentia Romano-Germanica Forensis: Olim in Academia Ienensi praelecta & explanata, nunc revisa & aucta; Adiectus est Index Rerum & Verborum* (Jenae, 1670). – VD17 39:155966F. A munkát 1771-ig többször is átdolgozták. Ezen száz esztendő alatt a „*kleine Struve*” becenéven közismert könyvet tekintették a német bíróságok előtt alkalmazott római jog legjobb összefoglalásának. 1689-ben és 1696-ban németül is megjelent, és beleilleszkedett azon előmunkálatok sorába, melyek a hatályos magánjognak az *institutiók* mintáját követő kodifikációjára törekedtek, ami már a 17. század közepe óta napirenden volt a németországi jogtudósok között.

¹² STINTZING, *Geschichte...*, 154–157.

¹³ K[laus] LUIG, „Struve, Georg Adam (1619–1692)”, in Michael STOLLEIS, Hg., *Juristen: Ein biographisches Lexikon: Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert* (München, 2001), 606–607.

a Behamb idején a karon tevékenykedő tanárok, Ernst Friedrich Schröter,¹⁴ Johann Volckmar Bechmann¹⁵ és Johann Christoph Falckner¹⁶ között.¹⁷

Behamb jénai jogi tanulmányairól nincs semmilyen adatunk, hiszen *disputatio* nem maradt fenn a neve alatt. Minden bizonnyal részt vett azonban a kar hallgatói közéletében, hiszen 1664 áprilisában egy tübingiai hallgatótársra természetjogi *disputatiójához* francia nyelvű,¹⁸ míg egy német joghallgatótársra vitatkozása alkalmával, aki Georg Adam Struve professzor elnökletével a jegyzőkről vitatkozott, latin üdvözlőbeszédet írt.¹⁹ Ez utóbbi adatból arra következtethetünk, hogy Behamb beletartozhatott abba a hallgatói körbe, amelynek közvetlen vagy közvetett kapcsolata lehetett a jénai kar szellemi vezérével.

A pozsonyi származású fiatalember jénai tanulmányai nem zárultak fokozatszerzéssel, s élete következő néhány évről sem maradt fenn adat. Csak annyit vélelmezhetünk, hogy a '60-as évek végén talán Bécsben is megfordult, hiszen itt jelent meg egy

¹⁴ Ernst Friedrich Schröter (1621–1676) 1652-től volt jogászprofesszor Jénában, valamint az udvari bíróság és az egyetemi szakértői testület (*Schöffentuhl*) ülnöke és udvari tanácsos. Jelentősebb tudományos mű nem maradt utána, annál több *disputatio* a magán- és hűbérbjog köréből. Vö. GÜNTHER, *Lebensskizzen...*, 61; STEINMETZ, *Geschichte...*, 149.

¹⁵ Johann Volckmar Bechmann (1621–1689) 1649-ben Jénában szerezte meg a doktori címet, ügyvédkedés után 1658-ban rendkívüli, majd rendes professzor lett. Behamb idejében még nem címezték *professor publicus*nak, de 1664-ben mégis betöltötte a kar dékáni tisztét. Ugyanakkor kerületi bírósági ülnök, a jogi kar szakértői testületének tagja és szász tanácsos volt már ekkor. Az egyik 1664-es *disputatio* üdvözlőversében a *Pandectae* oktatójaként tüntette fel magát. Vö. GÜNTHER, *Lebensskizzen...*, 62; STEINMETZ, *Geschichte...*, 146–147; *Disputatio Iuridica Inauguralis De Evictionibus*, Jenae, 1664. – VD17 14:021695X.

¹⁶ Johann Christoph Falckner (1629–1681) már doktori címe 1659-es elnyerése előtt tartott magánórákat, utóbb rendkívüli, majd 1662-től rendes tanári alkalmazást nyert. A szokásoknak megfelelően ő is kerületi bírósági ülnök, a jogi kar szakértői testületének tagja és szász tanácsos volt. Vö. GÜNTHER, *Lebensskizzen...*, 62; STEINMETZ, *Geschichte...*, 149.

¹⁷ Időlegesen nem volt a kar tanára Behamb jénai tartózkodása idején Johannes Strauch (1612–1680), aki lipcsei tanárkodás után, 1655-ben Jénában lett jogi doktor, majd professzori kinevezést kapott, utóbb braunschweigi *protosyndicus* lett. 1668-ban tért vissza a jénai katedrák egyikére. Vö. STINTZING, *Geschichte...*, 232–238; GÜNTHER, *Lebensskizzen...*, 61; STEINMETZ, *Geschichte...*, 147; EISENHART, „Johann Strauch”, in *Allgemeine Deutsche Biographie* 36 (Leipzig, 1893), 528–531.

¹⁸ *Disputatio Academica De Iure Naturali*, Quam [...] Praeside M. Johanne Christophoro HUNDESHAGEN, Fac Philosop. Adjuncto Publico Eruditorum Examine exhibet Autor-Respondens Georgius Andreas FERBERUS, Molhusa-Thuringus. Ad d. April. In Acroaterio Philosophorum H.L.Q.C., (Ienae, 1664). – VD17 39:154729N. Hundeshagennek több magyarországi tanítványa volt.

¹⁹ *Dissertatio Iuridica De Notariis Sive Tabellionibus*, Quam [...] Consensu atque Autoritate Magnifici & Nobilissimi Ictorum in Illustri Salana Ordinis, Praeside [...] Dn. Georg-Adamo STRUVEN/ Haereditario in Uhlstädt/ Icto & Antecessore hujus Academiae Femigeratissimo, Consiliario Saxonico Spectatissimo, Curiae Provincialis & Scabinatus Adessore Gravissimo, Facultatis Juridicae Seniore Meritissimo, Dn. Doctore, Patrono atque Promotore suo summo honoris & observantiae cultu aetatem deveniendo, Publico placidoque Eruditorum examini submittit Johannes Augustus BEUTHER, Freiberg. Hermund. Autor-Respond. Ad d. 2. Aprilis A. MDCLXIV. In Themisterio Ictorum, horis consuetis (Ienae, 1664). – VD17 1:665503M.

rövid jogi munkája 1668-ban, amely érdekes módon Hermann Conring munkásságához kötődik.²⁰ Erre az időre tehető a katolikus hitre való áttérése is.²¹

A doktori cím megszerzése

Valószínűleg a doktori vizsga letétele céljából iratkozott be Behamb 1672. május 23-án az ingolstadti egyetemre. Neve mellett a matrikulában a következő bejegyzés található: „*Austriaco-Hungarus, in clytorum statuum Superioris Austriae professor publicus institutionum (1. fl. 30 kr.)*.”²² Tehát Behamb ekkor már linzi jogtanár volt, s valószínűleg alkalmazásának utófeltételül tűzték ki a doktori *titulus* megszerzését, amely beiratkozása után hamarosan teljesült is, hiszen mindkét jog doktorává avatták.²³

A katolikus szellemiségű ingolstadti egyetem jogi karának – melynek ebben az időben őt *ordinarius* professzora volt – 1640-ben kiadott promóciós statútuma négyévi jogtanulás után tette csak lehetővé a *licenciatusi*, illetve doktori vizsgák letételét, ugyanakkor nem írt elő nyilvános doktori vitatkozást a doktorjelöltek számára. A *doctor utriusque juris* fokozat elnyeréséhez a jelölt először a kar professzori kollégiuma előtt vizsgázott *privatim* (*tentamen*), amit egy „*examen publicum rigorosum*” követett, amelynek keretében – rövid határidővel – egy-egy kánonjogi és civiljogi jogeset megoldását dolgozta ki írásban a jelölt. Szakvéleményét szóban kellett ismertetnie („*figurieren und deduciren*”).²⁴ A vizsgák letételével a jelölt *licenciatus juris* lett, s külön ünnepélyes aktus révén avathatták utóbb *doctor utriusque jurissá*. A fokozatok megszerzése jelentős anyagi teherrel járt: hozzávetőleg egy akkori éves professzori fizetés ötödét kellett illetékként lerónia a jelöltnak, s ehhez további „protokolláris” költségek is hozzáadódhattak még.²⁵

Behamb esetében nem lehetünk bizonyosak, hogy igazolni tudott négyévnyi jogi tanulmányokat, ezért feltételezhetjük, hogy a frissen konvertált Behamb némi *dispensatiót*

²⁰ *Orbis Catena*.

²¹ Julius HOENINGHAUS, *Morgenröthe des Friedens, oder: Die Möglichkeit einer Wiedervereinigung der protestantischen Confessionen mit der katholischen Kirche, nach Grundsätzen angesehener protestantischern gelehrten, nebst einem chronologischen Verzeichnisse der denkwürdigsten Personen von der Reformation bis auf unserer Tage, welche vom Protestantismus zu der Katholische Kirche übergetreten sind* (Würzburg, 1828), 238.

²² GÖTZ VON PÖLNITZ, *Die Matrikel der Ludwig-Maximilian-Universität Ingolstadt-Landshut-München, II, 1600–1700* (München, 1939–40), 996.

²³ Franz Xaver FRENINGER, Hg., *Das Matrikelbuch der Universität Ingolstadt-Landshut-München: Rectoren Professoren Doctoren 1472–1872: Candidaten 1772–1872* (München, 1872), 46; Lieselotte RESCH und Ladislaus BUZÁS, Hg., *Verzeichnis der Doktoren und Dissertationen der Universität Ingolstadt-Landshut-München 1472–1970: Band 1: Theologische, Juristische, Staatswirtschaftliche Fakultät* (München, 1975), 98.

²⁴ Carl von PRANTL, *Geschichte der Ludwig-Maximilians-Universität in Ingolstadt, Landshut, München zur Festfeier ihres vierhundertjährigen Bestehens* (München, 1872), 413.

²⁵ Uo., 496–497.

kapott ez utóbbi feltétel teljesítése alól. Az ingolstadti előírások azt is magyarázzák, hogy Behamb után nem maradt fenn doktori *dissertatio* (*disputatio inauguralis*), hiszen annak elkészítése, kinyomtatása és megvédése nem volt a fokozat megszerzésének feltétele (ellentétben más korabeli német jogi karokkal).

Mindenesetre Behamb teljesítette a – minden valószínűség szerint alkalmazásának feltételül – kitűzött feladatot, s néhány hetes vagy (talán csak) napos ingolstadti tartózkodás után doktorként térhetett vissza Linzbe.

Jogoktatás Linzben

Mint láttuk, Behamb 1672-ben, linzi *Institutio*-professzornak titulálta magát beiratkozása alkalmával Ingolstadtban. A megjelölést tekinthetjük akár rejtélyesnek is, tudván, hogy Linzben ekkoriban nem volt jogi kar. Ahhoz, hogy ezt a látszólagos ellentmondást feloldhassuk, fel kell göngyölnünk azon tények fonalát, melyeket Linz 17. századi oktatástörténete ebben a vonatkozásban kínálhat.

A felső-ausztriai rendek már a 17. század elejétől fontosnak tartották, hogy saját gyermekeik megfelelő lovagi nevelést kapjanak, s ezért – a 16. század közepén életre hívott tartományi iskola (*Landschaftschule*²⁶) által a humaniorák terén nyújtott oktatás mellett – korán megszervezték a nemesi *exercitia*, a tánc és a vívás, valamint a labdajátékok oktatását. Ezek a készségek és ismeretek a kor felfogása szerint hozzátartoztak a nemes gavallér neveléséhez, előkészítést jelentettek a későbbi udvari és katonai szolgálatra.²⁷ A rendek nem sajnálták erre a pénzt.²⁸

A felső-ausztriai rendek törekvései végeredményben arra irányultak, hogy a korabeli francia és német nemesi lovagakadémiák mintájára szervezzék meg saját fiak nevelését. A francia mintára kialakított német és osztrák lovagi akadémiák bizonyos matematikai, geometriai és hadépítészeti ismeretek mellett a lovaglás, a vívás és más fegyverek forгатásában adtak kiképzést az ifjaknak. Ehhez járult még általában bizonyos jogi, filozófiai és címertani tananyag, valamint a francia nemességre jellemzőnek tartott tár-

²⁶ A korabeli értelemben ez is egy ún. „latin-iskola” volt. Történetére vö. C. V. BAUER, „Die evangelische Landschaftschule in Linz a. D.: Ihre Geschichte und Einrichtungen von ihrer Begründung bis zur Auflösung 1550–1629”, *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus im ehemaligen und im neuen Österreich* 45–46 (1925): 1–46; Hermann SCHARDINGER, „Das Gründungsproblem des Linzer Gymnasiums”, in *Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des humanistischen Gymnasiums in Linz* (Linz, 1952), 13–42; SCHARDINGER, „Studie zur Geschichte des Linzer Gimnasiums aus der Zeit der Landschaftsschule”, *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz 1957* (1957): 31–68; Max DOBLINGER, „Stiftung und Ersten der Linzer evangelischen Landschaftsschule”, *Jahrbuch der Gesellschaft für die Protestantismus in Österreich* 67 (1951): 19–24.

²⁷ Alfred MARKS, „Adelige Standeserziehung in Linz 1612–1750”, in *Jahrbuch der Stadt Linz 1954* (Linz, 1955), 337.

²⁸ Eduard STRASSMAYR, „Die Ämter-Organisation der Stände im Lande ob der Enns”, *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs* 1 (1950): 256.

szási viselkedésformák közvetítésének igénye, ami a tánc, a labdajátékok és a *lingua franca*, a kor diplomáciai és udvari nyelvének oktatásában nyerhette el beteljesülését. A fenti irányultság miatt a nemesi akadémiák céljukban és oktatott „tananyagukban” jelentősen különböztek a kizárólag tudós ismereteket adó korabeli gimnázium-, illetve akadémiajellegű intézményektől, s még inkább az egyetemektől.²⁹

Linzben ugyanakkor nem jött létre a szó szoros értelemben vehető lovagi akadémia, de az evangélikus rendek az 1609-ben újra megnyitott és 1624-ig működő tartományi iskolájukat³⁰ látogató nemes ifjak számára is törekedtek biztosítani a nemesi készségek és bizonyos „szaktudás” elsajátítását. Sőt az 1629-ben a jezsuiták kezében egyesített és a latin iskolai oktatás mellett felsőbb tudományokat (*studia humaniora*) is nyújtó gimnázium³¹ egyes kiválasztott nemes tanulói számára ugyancsak biztosították ezt a lehetőséget egy bennlakásos nemesi *convictus* keretei között.³² A fellépő gazdasági nehézségek miatt a bennlakási lehetőség fenntartása egy idő után túl költségesnek bizonyult, és 1636-tól inkább ösztöndíjat fizettek (*ad manus*) a támogatni kívánt tanulóknak, illetve szüleiknek.³³

Ez a megoldás abból fakadt, hogy a 17. század második harmadától a protestáns rendek anyagi lehetőségei jelentősen beszűkültek. Az ellenreformáció, az uralkodói hatalom túlsúlyossá válása egyre inkább háttérbe szorította a rendek politikai és társadalmi törekvéseit. Ennek ellenére a rendek továbbra is jelentős anyagi áldozatot vállaltak: egy 1655-ből származó kereseti listáról egy-egy tánctanár, vívás- és labdajáték-oktató bérezéséről értesülünk, ugyanakkor a jegyzékben akkor még nem szerepelt jogtanár.³⁴ Az elkövetkező évtizedekben a lovaglás, a francia és olasz nyelv oktatása céljából is alkalmaztak tanárokat, és egy jogászprofesszort is fizettek,³⁵ valószínűleg már 1672 óta (éppen Behamb személyében).

1669-ben a felső-ausztriai rendek jelentős közreműködésével szintet lépett a linzi oktatás. A rendek megállapodtak a jezsuitákkal egy „*Studium philosophicum*” létreho-

²⁹ MARKS, „Adelige...”, 338.

³⁰ Ennek történetére vö. az eddigieken túl Joseph GAISBERGER, „Geschichte des k. k. akademischen Gymnasiums zu Linz”, in *Fünftehnter Bericht über das Museum Francisco-Carolinum* (Linz, 1855), 1–122; Josef LENZENWEGER, „Das Jesuitenkollegium zu Linz als Ausgangspunkt einer O. Ö. Hochschule”, *Jahrbuch der Stadt Linz 1951* (1951): 42–48; Willibald KATZINGER, „Die evangelische Landschaftschule zu Linz”, in AKADEMISCHES GYMNASIUM LINZ, Hg., *Die Geschichte des Akademischen Gymnasiums Linz* (Linz, 1998), 1–31; Maria WIRTH, „Vorgeschichte, Entstehung und Entwicklung der Johannes Kepler Universität Linz”, in Maria WIRTH, Andreas REICHL und Marcus GRÄSER, Hg., *50 Jahre Johannes Kepler Universität Linz* (Wien–Köln–Weimar, 2016), 26–32.

³¹ Josef LENZENWEGER, „Der Kampf um eine Hochschule für Linz”, in *Eröffnungsschrift Hochschule Linz* (Linz, 1966), 58–61; Erika SOKOLICEK, „Das Zeitalter der Jesuiten 1608–1773”, in *Die Geschichte des Akademischen Gymnasiums Linz*, 33–52.

³² MARKS, „Adelige...”, 339, 341–342. A *convictus*, a jezsuita gimnázium nemesi hallgatói számára „*privat-institution und exercitien halber*” hozták létre.

³³ A rendszer egészen 1750-ig fennmaradt. Vö. uo., 343.

³⁴ STRASSMAYR, „Die Ämter-Organisation...”, 262–263.

³⁵ Uo., 264.

zásában. A nemes ifjak és a többi diák jobb felkészítése érdekében a jezsuiták vállalták, hogy új tárgyakat (*mathesis, ethica, casus conscientiae, jus canon[ic]um*) vezetnek be.³⁶ Ezzel megteremtődött az alapja – a későbbi fejlesztéssel együtt – annak, hogy az iskola egy korabeli egyetem szintjét ugyan el nem érő, de egy szokásos gimnázium nivelóját meghaladó, akkortól *lyceum*nak nevezett oktatási intézménnyé váljon, amely 1674-ben a császártól elvileg megkapta a filozófiai fokozatok (*baccalaureus, magister*) odaítélésének jogát is, ami azonban nem vált gyakorlattá.³⁷

1672 és 1696 között a filozófiai tagozat három évfolyamán tanuló diákok száma 60 és 125 között mozgott, de általában közelebb volt a 100-hoz.³⁸ A *lyceum*ban kínált kánonjogi oktatás rendkívüli népszerűségnek örvendett nemcsak a leendő lelkészek és szerzetesek, hanem a laikus, elsősorban nemesi származású ifjak körében is.³⁹ A „hivatalos” egyházi oktatás mellett a jogi ismeretek iránti igényeket – jelenlegi tudásunk szerint 1672-től – egy világi jogot oktató tanár („*professor*”) alkalmazásával kívánták kielégíteni, ugyanakkor ez a tanár nem tartozott a *lyceum* oktatói közé, hanem – a többi nemesi ismereteket oktató tanárhoz hasonlóan – a rendek alkalmazásában állt.

A rendek utóbb újabb kísérletet tettek az iskola egyetemmé emelésére, de ez a kísérlet is meghiúsult 1696-ban. Ezen kísérlet sodrában történt meg azonban a világi jog oktatásának beintegrálására a *lyceum* keretébe. A világi jogi ismeretek oktatásának bevezetését – az említett nemesi gyakorlati készségek mellé – a szakirodalom ugyanis 1696-ra teszi, midőn a rendek kezdeményezésére újjászervezték a nemes ifjak oktatását, és tudatosan újabb ismeretkörök felé nyitottak. Az irodalomban csak ekkortól neveznek meg egy jogtanárt, aki a rendek alkalmazásában állván naponta egy órát a jezsuita iskola előadójában, illetve egy órát saját lakásán volt köteles megtartani.⁴⁰ Ugyan ezzel a lépéssel a magánjog (*ius civile*) oktatása iskolai rendszerességet kapott, de – mint láttuk – ez korántsem jelenti azt, hogy csak ezzel és ekkor kezdődött volna el a világi jog oktatása Linzben.

A linzi jogtanár

Behabbnak tehát még nem volt doktori fokozata, midőn – legkésőbb 1672 elején – kinevezték a felső-ausztriai rendek jogtanárává, s ekkortól csaknem negyedszázadon keresztül (1672 és 1696 között) évi 500 forint éves fizetés fejében jogot oktatott a nemes

³⁶ Uo., LENZENWEGER, „Das Jesuitenkollegium...”, 48–49. A kánonjogot viszonylag gyakran cserélődő jezsuita tanárok oktatták 1672-től. Vö. uo., 54.

³⁷ WIRTH, „Vorgesichte...”, 29.

³⁸ GAISBERGER, „Geschichte...”, 39–40.

³⁹ LENZENWEGER, „Das Jesuitenkollegium...”, 54.

⁴⁰ A 15 évig hivatalában maradó dr. Jacob Pauli alkalmazását az irodalomban a rendek azon törekvése jeleként értékeli, hogy a *lyceum*ot fokozatosan egyetemmé akarták fejleszteni. Ez a szándék ugyan utóbb meghiúsult, de a magánjog oktatása állandósult a *lyceum*ban, igaz – egy ideig – mintegy „szabadon választható”, bár már külön tandíj lefizetése nélkül látogatható előadások keretében. Vö. LENZENWEGER, „Das Jesuitenkollegium...”, 55–56; MARKS, „Adelige...”, 343, 349.

ifjaknak.⁴¹ A címekre és rangokra nagy hangsúlyt helyező barokk korban több mint húsz éven át nem változott az a titulúra, amelyet kizárólag Behamb műveinek címlapjairól ismerünk, s legteljesebb formájában így rekonstruálható: *Juris utriusque Doctor et Inchytorum Statuum in Superiori Austria Professor Institutionum Imperialium Publicus Ordinarius* (mindkét jog doktora, a nemes felső-ausztriai rendek nyilvános rendes professzora a császári Institutiók oktatására).⁴² A '90-es években Behamb a császári ügyvédi címet („*advocatus caesariensis*”) is használta.⁴³

Tanári feladatairól nincsenek adataink. Járandósága nagyságrendileg megfelelt egy korabeli egyetemi *ordinarius* javadalmazásának,⁴⁴ ebből arra következtethetünk, hogy munkaterhe is közelíthetett a korban az egyetemeken elvártakhoz. Valószínűleg napi rendszerességgel kellett kötelező előadásokat tartania a jusztiniánuszi *Institutiones* alapján, s esetleg lehettek külön keresetet jelentő magánórái is. Arról, kötelezve volt-e, hogy rendszeresen elnököljön vitatkozásokon, és adott esetben – külön díjazás ellenében – meg is fogalmazza a megvédendő téziseket, szintén nincsenek információink. Kezdetben talán elvárhatták tőle a *disputatiók* megtartását, de ennek mégis alig maradt fenn nyoma. A bizonyítottan az elnöklése alatt lebonyolított védések csekély számára két magyarázat adható. Ha abból indulunk ki, hogy a felső-ausztriai rendek közelíteni kívánták a linzi *lyceum* színvonalát a korabeli egyetemekéhez, nem valószínű, hogy Behamb csaknem negyedszázados jogtanári tevékenységéhez mindössze két vitatkozás lenne köthető. Inkább vagy abból indulhatunk ki egyrészt, hogy valamilyen okból a vitatkozások anyaga nem jutott el olyan számban a nyomdákba, mint az a hagyományos jogi karokon lehetséges volt, másrészt az is elképzelhető, hogy a hallgatók érdeklődésének hiánya miatt a '70-es évek közepétől elmaradtak az ilyen jellegű foglalkozások.

Azt, hogy Behamb elsődleges feladata a jusztiniánuszi *Institutiones* előadása volt, igazolja egy mintegy 100 oldalas kézirat is, amelyet egyik hallgatója készített, s ami a schlierbachi ciszterci apátság kézíratai között volt korábban kimutatható.⁴⁵

⁴¹ MARKS, „Adelige...”, 370. Levéltári forrásokra hivatkozik.

⁴² Mindazonáltal a megjelölések bizonyos változatosságot mutattak: „*J.V.D. Inchytorumque Statuum Superioris Austriae professor Institut: Juris publici*” (1673); „*J.U.D. Inchytorumq; Statuum superioris Austriae Professor Institutionum Imperialium Juris publicus*” (1674); „*J. U. D. et Inchytorum Statuum Superioris Austriae Professor Institutionum Imperialium Publicus*” (1675); „*Ictus, & Professor Inchytorum Statuum in Superiori Austria*” (1676); „*Ictus, Inchytorumque Statuum in Superiori Austria Institutionum Iuris Imperialium Professor Publicus*” (1677); „*Juriscons et Inchytoru[m] Statuum in Superiori Austria Professor Institutionum Imperialium Publicus Ordinarius*” (1679); „*I.U.D. und der hochlöbl. Herren Herren Stände in Oesterreich ob der Ennß Professor Iuris Ordinarius*” (1684/1685); „*Iuris-Consultus, et Inchytorum Statuum Archiducatus Austriae Supra Onasum Professor Ordinarius*” (1686).

⁴³ „*I.U.D. Caesariensis Advocatus, nec non apud Inchytos DD. Status Professor Institutionum Iuris privati, & Publicus Ordinarius in superiori Austria*” (1692).

⁴⁴ Vö. azokat az összegeket, amelyeket az ingolstadti professzorok jövedelmét mutatják. Von PRANTL, *Geschichte...*, 487–491.

⁴⁵ Nr. 50. (66.) *Institutiones Imperatoris Justiniani commentatae per excell. et Doctiss. D. Joannem Ferdinandum BEHAMB. Auditore Jacobo Leonardo Hochenwarter, Lincii anno 1675 u. 1676, Fol. 13–123. Vö. P. Benedict HOFINGER, „Verzeichniss der Handschriften der Bibliothek des Stiftes Schlierbach”, in *Die Handschriften-Verzeichnisse der Cistercienserstifte* 2 (Wien, 1891), 497.*

Behamb oktatói tevékenységéhez szorosan kapcsolódik két tankönyvjellegű munkája, amelyek közül az egyik egy rövidebb lélegzetű magánjogi összefoglalás, míg a másik egy nagyobb lélegzetű közjogi *compendium*ként értékelhető munka volt. Az ezekben való rövid bepillantás képet adhat oktatói munkájának egyes vonatkozásairól is.

1. Linzi jogtanárrá kinevezésének évében Behamb egy közel 200 oldalas, kis alakú könyvet adott ki – mint az a címlapról is kitűnik („*In gratiam cupidae legum iuventutis, praesertim Nobilioris, quae in privatis collegijs singulariter nonnunquam brevi Manuductione informari amat, tanquam pro Cynosura edita*”) – (magán)tanítványai okulására.⁴⁶ A munka már a címében (*Sciographia Struviana...*) utal kedves jénai professzorának, Struve-nak *Syntagma juris civilis...* című hatalmas munkájára,⁴⁷ melyet Behamb jénai tanulmányai alatt maga is haszonnal forgathatott. A kezdő jogtanár saját művét e munka könnyített és egyszerűsített változatának tekinti („*Levi atque simplici via proponitur*”).

Struve terjedelmes munkája (a két kötet 1663-as első teljes változata több mint kétezer oldalt tesz ki) a korban alkalmazott római jog egyik legismertebb összefoglalása volt, mely nagy népszerűségnek örvendett. A két kötet szövegének alapjául a *Pandectae/Digesta* 50 könyvéhez készült *dissertationes et exercitationes* szolgáltak, melyeket Struve hozzávetőleg 1650 óta bocsátott vitára hallgatói közreműködésével Jénában.⁴⁸ Az 50 *exercitatio* anyagának rendezése tekintetében Struve a *Digesta* rendszeréhez tartotta magát (*Legalordnung*), de az egyes fejezetek korántsem dolgozták fel a *Pandectae* vonatkozó könyvének teljes anyagát, hanem minden egyes fejezetben csak egyes részek és részletkérdések kerültek feldolgozásra, és nem is volt minden esetben tartható a párhuzamosság Struve fejezetei és a *Digesta* egyes könyvei között. Az egyes *dissertationi*ök közel hasonló terjedelme és sematikus felépítése is mutatja, hogy a szövegek valóban az oktatásból kerültek ki. Ennek ellenére Struve szövege világos és könnyen olvasható, az anyag tézisekbe osztása jól szolgálja az áttekinthetőséget. A munka bizonyos elméleti bevezető után a *ius civile* magánjogát tárgyalja, de érinti a büntetőjogot és a perjogot is. Struve célja nemcsak a gyakorlatban érvényesülő hatályos római jog megismertetése

⁴⁶ *Sciographia Struviana Iuris Privati: In Qua Iura Populi Rom: Communia, Ex Autoris nunquam satis laudandi Propria Iurisprudencia, quae in Syntagmate Iuris Civilis diligentissima, atque exactissima Interpretatione ab eodem sunt tradita; In Gratiam Cupidae Legum Iuventutis praesertim Nobilioris, quae in privatis Collegijs singulariter nonnunquam brevi Manuductione informari amat, tanquam pro Cynosura edita*, Curá Johannis Ferdinandi BEHAMB (Linzii, 1672). – RMK III., nr. 2595. – VD17 23:689222Z.

⁴⁷ Georgii Adami STRUVII, Hereditarii in Uhlstedt Icti, *Syntagma Iurisprudenticae, Secundum ordinem Pandectarum concinnatum: Quo solida Iuris fundamenta traduntur, Digestorum, & affines Codicis, Novellarum, ac Iuris Canonici Tituli methodice explicantur, controversiae nervose resolvuntur, & quid usus obtineat, monetur*, 1–2 (Jenae, 1663). – VD17 1:013600F.

⁴⁸ Megállapíthatjuk, hogy a munka hasonló módszerrel (lánccommentár) készült, mint a korszak két legnevezetesebb *Digesta*-commentárja, Samuel Stryk (*Specimen usus moderni pandectarum*, 1690–1710) és Augustin Leyser (*Meditationes ad Pandectas*, 1–11, 1713–1748) munkái.

volt, hanem a legfontosabb német jogi intézményeket is beleszötte az előadottak rendszerébe.⁴⁹

Behamb, aki valószínűleg Struve nagy híve volt, magától értetődően nyúlt diákévei jól ismert művéhez, midőn egy bevezető tankönyvet kívánt írni saját hallgatói számára. (Ezzel mintegy megelőzte jénai mesterét, aki néhány évre rá készült el hasonló célú bevezető tankönyvével, a „*kleine Struve*”-val.) Amennyiben azonban a címe szerint magánjogi vázlatnak szánt könyvet összevetjük Struve mintaként megjelölt, nagy lélegzetű munkájával, meg kell állapítanunk, hogy Behamb műve teljesen más szerkezetű, inkább egy *Institutio*-rendszert követő összefoglalásnak tekinthető, amelyben rövid négyfejezetes elméleti bevezető után nagyon sommásan – egyetlen fejezetben – foglalja össze a személyi jogot, különösen a házassági joggal spórolva. Viszonylag részletesen tárgyalja a dologi jogot, különösen az – egy későbbi munkájában monografikusan feldolgozott – tulajdon kérdését, és alaposan foglalkozik a *possessio* (a birtok) problémájával. A *ius in re* tárgyalása körében utal saját kora néhány feudális jellegzetességére, és ide köti rövid fejtegetéseit az öröklési jogról is. A *ius ad rem*, a kötelmi jog tárgyalása során a római jogi hagyományoknak megfelelően különbséget tesz a *contractus* és a *pactum* között, külön tárgyalja a nevesített (reál- és konszenzuál-) és a nem nevesített szerződéseket. A *quasi contractus*ok felsorolása és rövid büntetőjogi rész (*delicta privata, delicta publica*) után egy mindössze két fejezetre terjedő eljárásjogi áttekintéssel zárja a munkáját.

A tételes magánjogot (*Pars specialis*) 28 fejezetben összefoglaló, a szöveget paragrafusokra osztó szövegben Behamb tetszőlegesen válogat Struve munkájából, sokszor szó szerint átvéve annak szövegét és hivatkozásait. A források közül az *Institutiones* és a *Digesta* szöveghelyeire, néha a *Codexre* utal. Míg műve elején még gyakrabban utal azonosíthatón Struve munkájára, utóbb ez egyre inkább háttérbe szorul. Ennek ellenére az utókor – elsősorban Stintzinget követve⁵⁰ – mégis Struve munkája átdolgozásának tekinti Behamb e szerény kísérletét.

Behamb rövid befejező soraiban kilátásba helyezi, hogy ezen vázlata mellé egy másik áttekintést készít, ami az osztrák helyi szokásjogot dolgozná fel a római magánjoggal való egybecsengések és eltérések kiemelésével („*velim [...] cum Deo et Tempore alteram partem, accuratam videlicet Juris Consuetudinarij Austriaco-Provincialis per Observantiam imprimis recepti, non minus Harmonicam, quam dissonantem a Jure Civili Romanorum, Sciographiam*”).⁵¹

Behamb ezen tankönyve valószínűleg egész oktatói pályafutása során segédkönyvül szolgált hallgatóinak, ennek ellenére, mint azt láttuk, a hallgatók felkészülésében szerepet kaphattak a letisztázott saját hallgatói jegyzetek is.

⁴⁹ STINTZING, *Geschichte...*, 154–155.

⁵⁰ Uo., 156; EISENHART, „Georg Adam Struve”, in *Allgemeine Deutsche Biographie* 36 (Leipzig, 1893), 680.

⁵¹ BEHAMB, *Sciographia...*, 196.

2. Behamb készített egy közjogi összefoglalást is, amely a szerző életében három kiadásban is megjelent.⁵² Ezt a munkát a professzor – a *praefatio ad lectorem* tanúsága szerint – szintén az ifjúság tanítására szánta, s a munkát Lipót császár fiának, az első kiadás megjelenése idején még csak hatéves József főhercegnek – a későbbi német-római császárnak és magyar királynak – ajánlotta. Behamb abból – a mások által⁵³ is vallott – nézetből indul ki, hogy egy igazán jó rendszerű *Compendium juris publici* még nem készült a 17. században, és – kissé szerénytelenül – ő ezt a hiányt kívánja pótolni több mint ötszáz oldalas munkájával. Azonban feladatát nem csupán a szoros értelemben vett hatályos közjogi kérdések tárgyalásával látja megoldandónak, hanem a történeti, földrajzi és politikai vizsgálódások keretébe helyezi el a Német-római Szent Birodalom államéletéről megfogalmazandókat. A két nagy fejezetre osztott munka első felében („*De Notitia Reipublicae Romano-Germanicae*”) egy terjedelmes elméleti bevezetőt olvashatunk, ami a közjog tudományának (*Juris-publici-prudentia*) fogalmát és felosztását taglalja megkülönböztetve azt magától a közjogtól. Majd az egyetemes és különleges közjogtudomány között különbséget téve előbb – mintegy a *causa efficiens* vizsgálataként – a Német-római Szent Birodalom történetének vázlatát adja a szerző, Nagy Károlytól kezdve. A közjogtudomány tárgyaként – a *causa materialis* oldaláról – a birodalom földrajzi viszonyait, territóriumait, szomszédjait és természeti viszonyait (folyók, városok, ásványkincsek) és lakosainak jellemvonásait vizsgálja. A közjogtudomány *causa formalis*aként a birodalom politikai viszonyainak leírására tesz kísérletet, kiemelten foglalkozva a császár személyével, titulaturájával és választásával, ezáltal a világi és egyházi választófejedelmek szerepével, valamint a birodalmi rendekkel (nemesek: *principes, prelatos, comites et barones* – birodalmi városok: *liberae civitates*). Rövid leírást ad a különböző jogú városokról, igazgatási egységekről és uradalmakról, s végül

⁵² Első változat: Joan. Ferdinandi BEHAM, I.U.D. Eiusdemque Professoris apud Inclytos D.D. Status supra Onasum Ordinarii. *Institutiones Iuris-Prudentiae-Publici Universalis Notitiam Reipublicae Romano-Germanicae, Iuriumque Ad Statum Eiusdem Publicum Pertinentium Exhibentis: Quae Duobus Capitibus Distinctae, Nec non novo, Inque Florentissimis Austriacis Provinciis primo ante omnes conamine deductae sunt Ex Principiis partim cognoscendi Communibus, & Propriis, in Doctrina cum Extra-Essentiali per Definitionem, atque Divisionem* (Lincii, 1684). – RMK III., nr. 3297. – VD17 384:709574Q. Második változat: Joan. Ferdinandi BEHAM, Iuris-Consulti Austriaci *Institutiones Iuris-Prudentiae-Publici Universalis Notitiam Reipublicae Romano-Germanicae, Iuriumque Ad Statum Eiusdem Publicum Pertinentium Exhibentis: Quae Duobus Capitibus Distinctae, Nec non novo, Inque Florentissimis Austriacis Provinciis primo ante omnes conamine deductae sunt Ex Principiis partim cognoscendi Communibus, & Propriis, in Doctrina cum Extra-Essentiali per Definitionem, atque Divisionem: tum essentiali, quae objectum sistit, Idque per causas Historici-Geographico-Politice pertractat; partim vero Essendi tum propriis, cognitionem iurium seorsim exponentibus; tum communibus, eandem complexe tradentibus Collectae vero Ex Consummatissimis Iuris-Prudentiae-Publici Doctoribus maximam partem Neotericis in Expositione subinde allegatis* (Lincii – Noribergae, 1687). – RMK III., nr. 3451. – VD17 12:159581B. Harmadik változat: Joan. Ferd., BEHAM J. U. Doct. Eiusdemque Professor apud Inclytos D. D. Status supra Onasum Ordinarii, *Institutiones Iuris Prudentiae Publici Universalis* (Francofurti ad Moenum, 1691). – RMK III., 3683.

⁵³ Johann Jacob MOSER, *Teutsches Staats-Recht* (Nürnberg, 1737), 28.

viszonylag részletes képet fest a *Reichstag* működéséről is. A birodalom államformáját (az ekkor még uralkodó arisztotelészi államformatanhoz kapcsolódóan) egyébként a korabeli közjogtudósok többségéhez hasonlóan vegyes jellegűnek (*status mixtus*)⁵⁴ tekinti, bár nem a *monarchia* és *aristocratia* elegyének látja, hanem egy *monarchia limitatáról* beszél a császár hatalmáról szólva.⁵⁵ Végül az első fejezet végén a közjogtudomány *causa finalis*ának kérdésével foglalkozik: a *salus rei publicae* megvalósításához a közjog azzal járul hozzá, hogy megfelelően értelmezi a jogszabályokat, melyek az állami aktusok megvalósulásához, a gondos kormányzáshoz szükségesek.

Mindezek után, a mű nagyobb felét kitevő második *caputjában* („*De Notitia Jurium ad Statum Reipublicae Romano-Germanicae pertinentium*”) – mintegy „különös részként” – tulajdonképpen a birodalom államjogának összefoglalását adja, az uralkodónak fenntartott jogok (*jura majestatica*) számbavételével, a választófejedelmek és a rendek beleegyezésével gyakorolható jogok vizsgálatával kezdve, a rendek jogositványai és a különböző személyi és területi körben érvényesülő privilégiumok és külön jogok áttekintéséig. Műve utolsó száz oldalán pedig a közjogtudomány általános – a német birodalmi viszonyoktól némileg elvonatkoztatott – elméletét foglalja össze, foglalkozván a jogforrásokkal, néhány magánjogi vonatkozással (a személyi, dologi, öröklési és kötelmi jog területére is elmerészkedve) és viszonylag nagy terjedelemben eljárásjogi és bírósági szervezeti kérdésekkel. Utóbbi tekintetben ismét visszatér a birodalmi ítélkezés különböző szintjein folyó eljárások vizsgálatára, így az udvari és kamarai bíraskodásra. Jelentős teret enged a jogorvoslati eljárások elemzésének is. Érdekessége a munkának, hogy alig szól az osztrák tartományok és a birodalom közjogi kapcsolatáról.

Bár jelen keretek között Behamb jogi munkái jelentős részének bemutatásától el kell tekintenünk, megállapíthatjuk, hogy a szerzőnek ez a közjogi áttekintés volt a legterjedelmesebb munkája, ami egyben jogi írói munkásságának csúcspontját jelentette. A munka a korabeli német *Reichspublizistik*⁵⁶ jellegzetes művének tekinthető, még ha nem is sorolható annak jelentősebb munkái közé.

A tankönyvként értékelhető munkák (és az említett hallgatói jegyzet) mellett Behamb professzori munkájának mindösszesen két további nyoma maradt: két – jogtanári pályájának kezdetére tehető – Linzben lezajlott *disputatio*, melynek *praesese*ként ő van megjelölve az adott nyomtatványon.⁵⁷ Az első vitatkozás 1673-ban zajlott le, s lebonyolítási helyéül az ekkoriban csak „virtuálisan” létező nemesi *convictus* („*In Collegio Illustrium*”) van megjelölve. Ez a munka érdekes módon doktori vitatkozásként tünteti

⁵⁴ Vö. Michael STOLLEIS, *Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland: Erster band 1600–1800* (München, 1988), 182.

⁵⁵ BEHAMB, *Institutiones...*, 225.

⁵⁶ STOLLEIS, *Geschichte...*, 230–231.

⁵⁷ Jellemző módon mindkét *respondens* joghallgatónak jelölte magát (*J.U.S.*, illetve *Juris Cultor. Strenuo*), annak ellenére, hogy Linzben nem létezett jogi kar. Ezek az idősebb hallgatók, valószínűleg a nemesi *exercitiumok* mellett a jogi tanulmányokat helyezték előtérbe, s ezért címezték magukat joghallgatónak.

fel magát („*Exercitatio Inauguralis [...] historico-politica thesibus tribus...*”),⁵⁸ annak ellenére, hogy a linzi intézménynek ekkoriban még formálisan sem volt fokozatadási joga.⁵⁹ A dolgozat maga a jusztiinánuszi *Institutiones* egyik fejezetéből kiindulva a kormányformákat tanulmányozza, vagyis elsősorban politikai, államszervezeti kérdéssel foglalkozik. A másik Behamb elnöklete alatt – két évvel később és „*in Auditorio consueto*” – megvédett, terjedelmes *disputatio*⁶⁰ négy érdekes jogi kérdést jár alaposan körül: a testvérházasság kérdését a civiljog, az isteni jog és természetjog oldaláról megvilágítva; a jogos háború alatt szerzett hadizsákmány feletti jogosultságot a *ius gentium* alapján vizsgálva; a kivégzést túlélő tolvaj újra kivégezhetőségét a büntetőjog oldaláról közelítve; valamint a kánonjog és a civiljog alapján elemezve a puszta megállapodások (*pacta nuda*) kötelezettségteremtő jellegét. Az értekezés szövegében utalást találunk rá, hogy a munkát maga Behamb írta.⁶¹

Itt kell megjegyeznünk, hogy valószínűleg a jogi kurzusok keresettsége miatt Behamb néhány évig egy jogtanár kollégát is kapott maga mellé: hozzávetőleg 1678 és 1681 között Eligius Manderfeld, mindkét jog doktora adott jogtudományból magánórákat a felső-ausztriai rendek engedélyével a nemes ifjak számára. Egy vezetése megvédett *disputatio* is fennmaradt.⁶²

⁵⁸ *Exercitatio Inauguralis*, Sub Augustissimis Auspiciis Invictissimi, Ac Potentissimi Leopoldi I. Imperatoris; Et Inclytorum Statuum, In Superiori Austria *Prima Historico-Politica Thesibus Tribus, Una cum Subiecta Explanacione, ex Civili Prudentia, occasione §. 4. Instit. de J.N.G. & adductis* publice proposita, Ab [...] Domino Joanne Adamo LANZIGER a Düsching, Provinciali Superiori Austriae, ibidemque J.V.S. Sub Moderamine D. Joan: Ferdinandi BEHAMB, J.V.D. Inclytorum Statuum Superioris Austriae Professoris Institut: Juris Publici, Lincii, In Collegio Illustrium Anno M. DC. LXXIII. Mense Februar (Lincii, 1673). – VD17 23:683824W.

⁵⁹ Vö. fentebb.

⁶⁰ *In Sempiternam Memoriam. Celsissimi & Reverendissimi Principis Episcopi Passaviensis. Submissa Pietatis Veneratione Erectum Gloriosum Iustitiae Templum, Quatuor Iuris Columnis innixum, Adque Accessum publicae Disputationis reclusum, In quo Ad Libram Lampadis vice suspensam, Primo: Totidem Quaestiones [sic!] Iuris appenduntur; Secundo: In utraque Lance pondera Rationum trutinantur; Tertio denique: Distincta Iudicii Acie ad Amusim Aequitatis examinantur.* Ab Aris Assistente Justitiie Sacerdote D. Jo. Ferdinando BEHAMB J.U.D. & Inclytorum Statuum Superioris Austriae Professore Institutionum Imperialium Publico, Solenniter vero Respondente [...] D. Martino Friderico HÖLLER, A.A. L.L. & Philos. Magistro, nec non pro tempore Juris Cult. Strenuo, Lincii, in Auditorio Consueto. M.DC.LXXV. Mense [...] Die, [...] Hora [...] (Ratisbonae, 1675). – RMK III., nr. 2715. – VD17 12:159587X.

⁶¹ Egy korábbi munkájára utal ekképpen: „[...] *de quibus videatur orbis Catena nostra, olim in gratiam Nobilium luci publicae donata.*” Uo., E.

⁶² *Theses Legales ex Universis Institutionum, nec non Pandectarum Sacrorumque Canonum libris.* Decerptas sub Auspiciis Augustissimi et Invictissimi Romanorum Imperatoris, Hungariae et Bohemiae Regis, etc. Archiducis Austriae etc. etc. Leopoldi I. Publice propugnandae suscepit Lincij supra Onasum Metropoli, Illmus. D.D. Ioannes Philippus SPINDLER, L.B. Nobilis Dominus in Windstain, Irnharting, & Bolheimb, &c. Praeside, Praenobili, Clarissimo et Consultissimo Viro Eligio MANDERFELD AA. LL. ac Philosphiae Magistro, SS. Theologiae Candidato emerito, U.J. Doctore, ejusdemque apud Inclytos Status supra Onasum Professore Ordinario. Anno Dei Homini MDCLXXX. Mense [...] Die [...] Hora [...] (Lincii, 1680). Továbbá MARKS, „Adelige...”, 370.

Nem tudjuk, hogy hogyan és mikor végződött Behamb tanári tevékenysége.⁶³ Két adatból talán arra következtethetünk, hogy 1696 körül elhalálozhatott. Egyrészt – bár 1685-ből is ismert egy végintézkedése – 1696-ban újra végrendelkezhetett,⁶⁴ másrészt az a tény is ezt látszik alátámasztani, hogy bár már 25 éves tanári pálya állt mögötte, 1696-ban a linzi oktatás újjászervezésénél, egy fiatalabb jogászt bíztak meg a világi jog előadásával.⁶⁵

S még egy rejtélyes adat: egy bizonyos Joannes Fridericus Behamb (*Hungarus, Bosoniensis*) 1677-ben és a következő évben előbb a retorikai, utóbb a logikai osztályba iratkozott be Linzben, a *lyceumba*.⁶⁶ Mivel akkoriban Behamb már bizonyosan jogász-professzor volt, két eset lehetséges: esetleg maga Behamb jelenik meg (téves kereszt-névvel) tanárként a matrikulában, vagy esetleg valamely rokona, esetleg tizenéves fia lehetett az említett Joannes Fridericus.

Behamb a szorosan tanári tevékenységéhez kapcsolódó munkákon kívül még további nyolc jogtudományi munkával tette emlékezetessé a nevét,⁶⁷ és ezen tény okán a 17. század legtermékenyebb *Hungarus* jogi írójának kell tekintenünk. Ez a számottevő irodalmi munkásság – annak ellenére, hogy tevékenységét nem szülőhazája javára fejtette ki – önmagában is elegendő lehet ahhoz, hogy figyelmet szenteljünk a pozsonyi születésű Johann Ferdinand Behamb életének. S az, hogy – jelenlegi ismereteink szerint – ő volt az egyetlen magyarországi származású jogtanár a 17. században, aki külföldi intézményben tanított, oktatói tevékenységének néhány feltárt részletét is érdekessé teheti.

⁶³ A Behamb életrajza körüli bizonytalanságot igazolja, hogy vannak, akik a bécsi és a salzburgi egyetem tanáraként is nyilvántartják őt. Vö. Soós István, „Hajnóczy József és Cornides Dániel levelezése”, *Levéltári Közlemények* 56 (1985): 101.

⁶⁴ Valószínűleg Behambtól származik az a két végrendelet, melyeket a tartományi levéltárban őriznek, azonban ezeket nem volt alkalmunk tanulmányozni. Vö. Gerhart MARCKHGOTT, *Oberösterreichisches Landesarchiv: Archiv der Landeshauptmannschaft* (Linz, 1990), 46. A hivatkozott lelőhely: Sch. 115. zw. 1574–1741 Testamente Nrr. 1–35. Nr. 23.

⁶⁵ Lásd fentebb.

⁶⁶ VARGA Júlia, *Magyarországi diákok a Habsburg birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin 1560–1789*, Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 12 (Budapest, 2004), nr. 1778.

⁶⁷ Ezekről részletesebben: P. SZABÓ Béla, „Pozsonyi származású jogászprofesszor a felső-ausztriai rendek szolgálatában: Johann Ferdinand Behamb (†-1696)”, in P. SZABÓ Béla és ÚJVÁRI Emese, szerk., *Risus cum lacrimis: Könyv Babják Ildikó emlékére (tanulmányok, baráti írások)* (Debrecen, 2017), 189–220.